

Volker Otto

## MI A JOG?

## AVAGY A JOGRÓL MÁSKÉNT

Második rész

**A jelen helyzet, a közép elvesztésének veszélye**

Jelenleg a 2013-as évet írjuk, és sok minden - amit eddig biztosnak, kiszámíthatónak és elvárhatónak érzett az ember - most megkérdőjeleződik: a pénznemek stabilitása, a béke, a jogbiztonság, a munkalehetőség, a méltó anyagi viszonyok; az elismerés, a saját tapasztalat konkrét felhasználásának lehetősége a társadalomban; a párbeszéd-készség és az építő párbeszéd lehetősége; a saját magunk és a másik ember belső fejlődésének lehetősége; a szolidaritás és még hosszan sorolhatnánk. Felvetődik a kérdés, hogyan kezelhetjük saját bosszankodásunkat, csalódásunkat és az ezzel járó veszteségeket.

Makroszociális szinten, amelyre az egyénnek csak nagyon korlátozott befolyása van, a katasztrofális tapasztalatok és a jelentékeny veszteségek ellenére a régi, megszokott gazdasági-politikai mechanizmusok érinthetetlenül tapasztalható. Így a gondolkodás, az érzés és a cselekvési modellek, sémák gépiesse válása következtében törvényszerűen feltűnnek az ún. kollaterális károk legkülönbözőbb formái. A „*homo faber*” vagy a „*homo oeconomicus*” mentalitása vált meghatározóvá, akinek jelszava: „*az egyéni haszon elsőbbséget élvez a jogokkal és kötelességekkel szemben*”, és ez mentes a valódi, érzéssel átitatott megismeréstől.

Ennek ellenére vannak egyének és csoportok, melyeknek tagjai tapasztalattal és éberebb lelkiismerettel tűnnek ki, például a természetvédelem vagy a társadalmi igazságosságért való küzdelem terén. Csak egy németországi példát említve, ilyen a „*Húsvéti menetszolgálat*”, mely az afganisztáni háborúval kapcsolatos visszás állapotra hívja fel a figyelmet.

De mit fűzhet ehhez a józan valóság szemlélet, mely csak a világot és az embert megtapasztaló éber tudat által jöhet létre? Általánosan megélhető a közép, és ezen belül az emberi közép elvesztése, mely az érzések és érzelmek művelésének, az igazságérzésnek és a jogtudatnak, valamint az érző felismerés kifejlődésének területe, és annak az emberi lé-

lekben lakó képességnek, mely által valódi kapcsolat hozható létre a különböző világnézetek között.

Hogy miért van ez így, lehetetlen néhány mondatban összefoglalni. Az okok sokrétűek, és ennek következtében a magyarázatok is. Ha képesek lennénk az okokat a maguk valóságában megismerni, akkor megállapíthatnánk, hogy ezek az ember egyéni és az emberiség karmájában, a mindenkori emberi tudatállapotban keresendők. De felfedezhetnénk különböző mulasztásokat is belső emberi feladatainkkal szemben, melyek viszont a környezet irányában oldhatók meg. A sors úgy az ember, mint az emberiség elé lényeges és fontos feladatokat állít, ezért világos inspirációra és intuícióra van szükség, hogy ezt észrevegyük.

Az ifjúság-kutatásban és a pszichológiában ma egyre gyakrabban beszélnek „*az együttlét elszegényesedéséről*”. Erre sok példát hozhatnánk az alkoholfogyasztástól az ámokfutásig. A megszokott reakció minderre egy valós emberi és társadalmi ismeret nélküli ingadozás: egyrészt egy felszínes bátorítás az együttlétre, másrészt az ellenőrzés növekedése. Erről a jelenségről a világra, a természetre, a kozmoszra és az emberre vonatkoztatva beszél Rudolf Steiner is. (1)

De hol kereshető a megoldás a szociális életben? Következtetésként levonhatjuk, hogy a „*közép*” sem magamban, sem másokban nem lelhető fel. Sokkal inkább a jó inspirációban, a szellemi fuvallatban, „*a szótlanságban*” (G. Kühlewind), a derűs ürességben, ahol a gondolkodás még a születés állapotában van, vagyis a közties szellemi-lelki-fizikai térben. Ez azt jelenti, hogy bárhol a világon tapasztaljuk és gyakoroljuk, ahol az ember szellemi-lelki mivoltával szemben elfogulatlanságot fedezünk fel.

Most már csak a „*közép*” művelése marad hátra, mint szabad belső tevékenység. Sajnos legtöbbször az érzés és az érzelmek ápolása, művelése elmarad. A jog-érezés és a jog-tudat két elemi megnyilvánulását, a szegény és a megbotránkozás érzését általá-

ban mélyebb, alaposabb belátás és betekintés révén nem sikerül megváltoztatni, megváltani. Goethe erről a folyamatról így ír: „A hatalom alól, mely minden embert összeköt, csak az szabadíthatja fel magát, aki önmagát győzi le.” Vagy a „középpel” kapcsolatban: „Mily kár, hogy elfelejtjük, hogy nem követjük, keressük szívünk tiszta halk szegletét. Hal-kan beszél keblünkben egy Isten, egész hal-kan, alig hallhatóan mutatja, mit halljunk meg, és mitől meneküljünk.” Goethe tisztán érző, inspirált észlelését Steiner elmélyíti és alátámasztja: „Ha az ember a szívéből kiáramló éteráramlatban élne: észlelhetné a szellem világát.” (2)

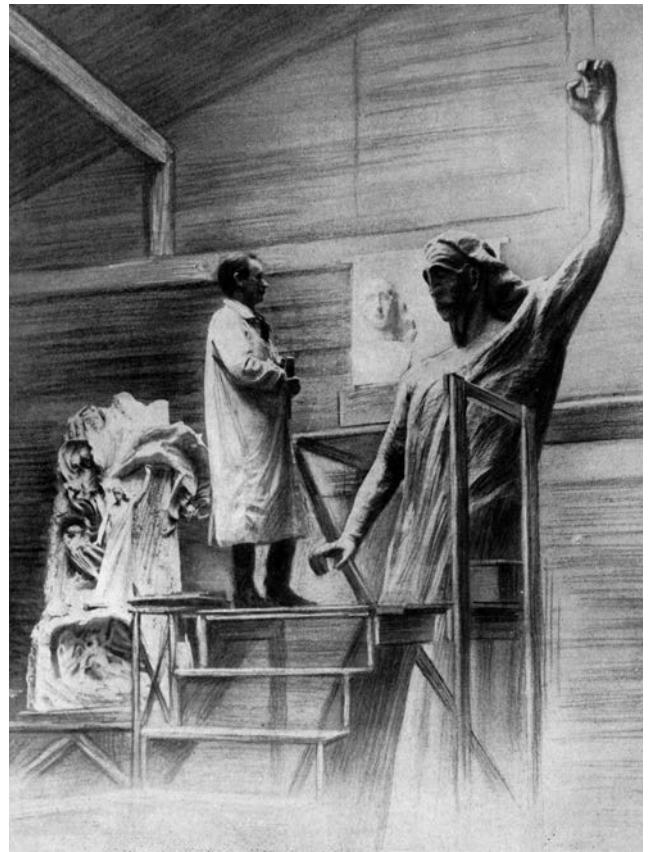
E példákon keresztül láthatjuk, hogy a „középről” szóló leírások, még költői képek formájában sem elégségesek, a valóságot sokkal inkább képekben vagy éppen meditatív elmélyülést igénylő kifejezésekben és gondolatokban találhatjuk meg. Ilyenek A zöld kígyó és a szép liliom képei, vagy Goethe szavai: „Addig nem akarok nyugodni, míg számomra a szó és a tradíció élő fogalommá nem válik.”

Steiner szerint a 18-19. század fordulóján élt két különleges személy, akiket szoros barátság kötött össze, és akik belső fejlődésüknek és alkotóképességüknek köszönhetően képesek voltak elkerülni egyrészt, hogy luciferi rajongásba, ábrándozásba, másrészt, hogy ahrimani értelmi sivárságba süllyedjenek: Goethe és Schiller. Rudolf Steiner kettőjüket személyes küzdelmükben mindig a kelet és a nyugat szellemiségével hozza összefüggésbe. Schiller Az emberi nem esztétikai neveléséről című művéről mondja: „Egy jó út, mely beletorkollik abba, amit a magasabb világok megismeréséről írtam”; Goethe meséjéről pedig: „Egy olyan szellemi konfiguráció elsajátításának az előkészülete lehet, mely nem a csupasz értelemről, hanem mélyebben fekvő erőkből képes feltörni, és amely olyasmint, mint a szociális élet kérdései, képes lehet megérteni. Hiszen úgy Goethe, mint Schiller egészen biztosan érezte a közép-európai civilizáció tragikumát. A dolgok nem voltak tudatosak számukra, de érezték, mindketten érezték, hogy ha nem jön valami új impulzus a szellemvilágból, mint Krisztus újszerű megértése, akkor a helyzet rosszabbodni fog.” (3) Továbbá hasznos lehet ugyanígy Hermann Grimm (1829-1901) jellemzését olvasni, aki ugyan ismerte Goethe-t, de az amerikanizmus kettős, külső és belső látszatában élt, és aki Steiner szerint nem rendelkezett Goethe valós, átható szemléletével.

Steiner felhívja a figyelmet arra, hogy ha a lélek erői - a gondolkodás, az érzés és az akarat - egyoldalúvá lesznek, ezáltal jelentősen degenerálódnak, mégpedig a gondolkodás elgépiesedése, az érzés fásultsága és az akarat ösztönössé válása irányában. A veszélyt azonban, melyet a határokon átívelő, az emberi kapcsolatokban elvesző testvériség, szociális igazságosság, a természeti környezettel szembeni fele-

lős cselekvés, vagy éppen a még messze meg nem oldott, meg nem haladott pénzügyi válság okoz, egy kicsi, de gyarapodó csoport észleli, kezdeményező-készsége önálló cselekvésre készíti, és megpróbál alternatívát kidolgozni. A pártok, a kormányzatok, a hivatalos hírcsatornák kénytelen-kelletlen, habozva, tétovázva a saját gondolkodásuknak megfelelően, de kénytelenek - még ha korlátozóan és mereven is - végrehajtani azt, amit eredetileg egy kis létszámú csoport önállóan, nem egy hivatalos modellt követve, úttörőként kigondolt, elkezdett, amiért megküzdött, és még ha kismértékben is, de megvalósított. Ezeknek a folyamatoknak a tipikus modelljét olyan területeken tanulmányozhatjuk, mint a természetvédelem, a szabad oktatás, a közvetlen demokrácia, vagy az asszociatív gazdaság.

Rudolf Steiner beszélt annak a szükségességéről, hogy a fogalom, az egészség mélyebb megértése, az egészség-telenséggel (betegséggel) szemben megtalálja az utat a művészet, a tudomány és a vallás területére. De - folytatja Steiner - csak a konkrét, az élő, a valóságnak megfelelő és nem az absztrakt szellemtudomány kerülhet abba az alkotó, teremtő helyzetbe, hogy az egyén és a társadalom gondolkodására, érzésére és cselekedeteire gyógyítóan hatna, lépésről-lépésre, és minden ember bevonásával. Az Új Testamentumban Jézus felteszi a kérdést a betegnek: Akarsz-e meggyógyulni? A kérdés a beteg úgy testi, mint szellemi természetére vonatkozik. A kérdés, amit feltehetünk mi is magunknak, hogy mit és hogyan akar az ember felső szellemi természetét.



### Kilátások

Jelen korunk tendenciáit Steiner a következőképpen határozta meg: „*Kiirtani a szellemi életet, fokozatosan eltompítani a politikai-állami életet, és mindent felszippantani a gazdasági életbe*”. (3) Ennek ellensúlyozására a jog területén - figyelembe véve a 103. Leitsatz-ban megfogalmazottakat - újra élő fogalomná, tartalomná, ideállá és cselekvési iránymutatóvá tehetünk olyan gondolatokat, mint: „*az igazság, a valóság mint a jog előfeltétele*”; „*az érzés mint a jog teremtő tere*”, vagy „*a megfelelő, helyes cselekedet felé törekedni*”; „*igazságot szolgáltatni, igazságosságot teremteni*”, „*a tettekért felelősséget vállalni*”, „*az anyagot az akarat szellemévé nemesíteni*”.

A szociológia a jog szféráját gyakran csak a szociális élet egy részecskéjének tekinti, mivel vizsgálódási, kutatási területe és célja a csoportok és a közösség viselkedési módjai, így egy bizonyos csoport hasonló tulajdonságait összefoglalva, egy adott tipológiáig jut el. Az egyén, a konkrét személy önálló életrajzával, saját sorsával, fizikai-lelki-szellemi minőségével csak mellékesen tűnik fel e vizsgálódásokban, mivel a kutatásban hiányzik a megértés, a belátás azzal kapcsolatban, hogy minden ember önmagában „*egy faj*” (Steiner). Ennek következtében a szociológia az emberi társadalomnak csak egy rész-aspektusát vizsgálhatja, de ennek ellenére - és sokak által észre sem vehetően - a teljességre tart igényt, és ez ráadásul beivódik a köztudatba. A valóság csak bizonyos szempontból történő részleges, de teljességet magának követelő magyarázatának hiányzik a vizsgálata, ellenőrzése és a próbája magán a teljességen. Ezzel szemben az egyén elkezdheti megszokott gondolati- és érzésmintáit megváltoztatni és más, új aspektusokat kialakítani az emberről, a földről, a világról és a kozmoszról. De ez csak egy természetes vagy szerzett belső elfogulatlanság és fokozatos tudati fejlődés segítségével történhet. Ez valódi kifejezése lehet az élő, művészi alakított emberi gondolkodásnak, megismerésnek, érzésnek vagy sejtésnek. „*A felvillanó nyilvánvalóság és a tartós valóság érzete az észlelésben abban különbözik, hogy az értelem számára a nyilvánvalóság nagyon differenciáltan, konkrétan, az értekek sokoldalúságához alkalmazkodva lép fel, míg a valóságézés nem differenciáltan, tompán, éppen, mert értelmezés nélkül megélt érzés*.” (4) Hiszen egy északi, sík, lápos, tavas táj élménye egész más, mint az alpesi hegyvidéké. Vagy: egy másik emberrel való gyors találkozás is az egyénben egy teljesen meghatározott, de ugyanakkor nagyrészt meg nem értett érzést kelt a lélekben.

A jog életre keltése és az egyén értelmi-szellemi fejlődése egymással kölcsönös kapcsolatban áll. Ebben az összefüggésben szükséges rámutatni arra, hogy röviddel a keresztény korszak kezdete után valami az ember és az emberiség számára elveszett:

„*A Krisztus utáni negyedik században az emberiség sorsa úgy alakult, hogy a kereszténység alapvető impulzusa, mégpedig, hogy minden egyes személy megvalósítsa azt, amire az Ige megtestesülése nyomán képessé vált, egyre kevésbé jutott érvényre. Ami egykor csak néhány kiválasztott számára volt lehetséges, az a kereszténység által nyilvános kinyilatkoztatás lett, és ezáltal egzisztenciális lehetősége minden embernek! Ez a szellemi demokrácia nem tudott megvalósulni. A történelem színpadán csak a kezdeti nekirugaszkodás ismerhető fel (...), hiszen még a tudati lélek egyoldalú vívmányai, mint a technikai fejlődés, és az ezzel járó előnyök, civilizációs kényelem is csak kevesek alkotásai, a többség, akik az előnyöket élvezik, szellemileg nem járultak hozzá semmivel, nem vetették alá magukat a tudományos munka szellemi fegyelmének, mely a mai technikai fejlődés alapját szolgáltatta: pedig ez lenne korunk tulajdonképpeni feladata. (...) Ennek az ajándéknak - ti. a kevesek alkotó tevékenysége a mai civilizáció létrehozásában - a természete az, amely az emberi teremtőre kifejlődésének korszakában aktivitását, saját önálló természetét akadályozza.*” (4)

A fent elmondottak alapján a jog területére vonatkoztatva észrevehető, hogy milyen előfeltételek szükségesek az egyes ember számára, hogy éber, öntudatosan megtapasztalhatta a jog életre keltését, és melyek azok a képességek, melyek szükségesek, hogy más, azonos értékeket valló személyekkel együtt a talajt egy új életre keltett jog számára előkészítse.

Steiner számára a jogi élet elsősorban az állami jogi keretet jelentette, a törvénykezési jogot és az ebből levezethető eljárásokat. A törvények kedvező értelmezése tette lehetővé például az első Waldorf-iskola megalapítását és működtetését. Már említettem, hogy a fejlődés következtében, mely során az ember függetlenebbé és önállóbbá vált, a jogi élet is ehhez alkalmazkodva fejlődött, változott. Az újkor kezdete óta a béke és a rend biztosítása, valamint a jogérvényesítés egyre inkább az állam feladata lett. Ismert, hogy a középkor folyamán Európa egyes térségeiben az ellenségeskedés, a viszály, a vérbosszú vagy a magánháború - mely egy büntett következtében a törzsek, családok vagy nemzetségek között folyt - általános, és a jogközösség beleegyezésével zajló joggyakorlat volt, legalábbis az 1495-ös betiltásáig. Az állam jogszolgáltató és jogi védelmet biztosító funkciója, mely az újkor óta jobban kiteljesedett, egy szerfelett bölcs szabályozásnak tekinthető. De a mindenkori tapasztalatok alapján egyre több kétség merül fel e rendeltetés betöltésével kapcsolatban: az államnak így átengedett egyeztető, egyengető szerep nem válik-e megkérdőjelezhető erő-monopóliummá? Képes-e egy állam a rendelkezésére álló eszközökkel valóban békét biztosítani?

Az egyén hatalomgyakorlásának az állam által történő korlátozása fontos és szükséges lépés volt. En-

nek következtében azonban az állam jogalkotási és jogszolgáltatási kompetenciája olyan kizárólagosságra tett szert, hogy az növekvő mértékben az állampolgári döntési és beleszólási lehetőség megnyirbálásának tekinthető. Még hozzáfűzhető, hogy az Európai Unió gazdasági centralizmusának következtében, a föderalizmus, a regionális autonómia jelentőségének nyilvános hangoztatása ellenére, az etnikai, vallási, másként gondolkodó csoportosulások vagy egyének integritása megkérdőjelezetté vált. Az Európai Unió névvel illetett nemzetek fölötti építmény - de a gyakorlatban egyre inkább az egységállamiság útjára lépő „uniós állam” - gyakran válik az egyre növekvő befolyású ipari, gazdasági, pénzügyi és katonai érdekek kiszolgálójává. Friedrich Schiller szava, miszerint különbséget kell tenni az állam, mint az igazság és igazságosság őre, kerete és támogatója, és az állam, mint megkérdőjelezhető haszonélvező között, a jövőben is megtartja-e érvényességét.

A jelenlegi emberi képességekkel és a fejlődésben levő jog- vagy még inkább igazságosság-tudattal

közelíthetünk a konfliktusok megoldása érdekében a jogi élet eredeti eleméhez. Ennek érdekében szükséges a párbeszéd kiterjesztése az igazukat keresők között. Így erősödhet a remény, hogy az erőszak, mint jogérvényesítési eszköz meghaladható, és a jogi élet valóban az értelem, a belátás, a kölcsönös párbeszéd formájává válik. De nem feledve a nehézségeket, az akadályokat, melyek többek között a sokféle ítéletalkotási lehetőség következtében lépnek fel.

Jegyzetek:

1. Rudolf Steiner: Die Welt als Ergebnis von Gleichgewichtswirkungen, Dornach GA 158
2. Rudolf Steiner: Notizbucheintrag 1911.
3. Rudolf Steiner: Die neue Geistigkeit und Christuserlebnis des 20. Jahrhundert, Dornach GA 200
4. Georg Kühlewind: Die Logosstruktur der Welt, Stuttgart, 1981.

Fordította: Csiki László



Kertész Ambrus fotója, Fóti Waldorf Iskola 8. osztály